

Oponentský posudek na doktorskou dizertační práci

Jiří Reif: Habitat jako determinanta rozšíření a početnosti ptáků v čase a prostoru
školitel: Doc. RNDr. David Storch, Ph.D.

Dizertační práce Jiřího Reifa sestává z česky psaného esejistického úvodu a souboru sedmi původních vědeckých prací publikovaných v mezinárodně uznávaných vědeckých časopisech nebo v takových časopisech přijatých do tisku. Práce pocházejí ze dvou geografických oblastí, kamerunských hor a České republiky. Všechny se věnují ptákům, a to z cenologického až makroekologického hlediska, a jejich společným motivem je otázka, jak vlastně vymezit „habitat“, prostředí, které si jednotlivé druhy ptáků vybírají k životu.

Autor využívá tři metodické postupy – vlastní práci v kamerunských Bamenda Highlands, sledování habitatových preferencí podél masivního západovýchodního transektu vedoucího přes 2/3 rovnoběžkové délky České republiky, a konečně analýzu dat z dlouhodobého (od počátku 80. let) monitoringu ptačích populací v ČR. Argumentuje, že dokud neznáme habitatové preference ptačích druhů v určité oblasti, nemůžeme říci nic určitého o vlivu změn habitatů na početnost populací. Zatímco na velké (kontinentální) škále nám detailní znalosti habitatů neřeknou o mnoho víc, než vztahy k takovým makro-prediktorům jako teplota, vlhkost či členitost terénu, na menších škálách vliv habitatů výše zmíněné prediktory zastíňuje. V konkrétních ornitologických aplikacích – zejména v ochraně přírody – je znalost habitatových nároků nezbytná.

Aniž bych podceňoval příspěvky v „kamerunské“ části práce, osobně mě zaujaly spíše příspěvky stavící do souvislosti habitatové preference tuzemských ptáků a trendy jejich početnosti za několik posledních desetiletí. V ČR vzrostla početnost lesních ptáků, vzrůst kopíroval nárůst lesnatosti v zemi. Ve stejné době klesala početnost ptáků zemědělské krajiny (*farmland birds*), toto však není přímo vysvětlitelné intenzitou hospodaření, jež se v 90. letech výrazně, byť dočasně, snížila. Detailnější analýza ukázala, že vzrůst početnosti lesních ptáků se týkal jen druhů listnatých lesů, zatímco populace ptáků jehličnatých lesů klesaly. U ptáků zemědělské krajiny se projevil směsný trend – nejvýrazněji klesaly druhy specializované na zemědělskou krajinu buď velmi silně, nebo naopak relativně málo. Na malých územích, jako je Česká republika, může pouhá změna rozlohy stanovišť predikovat značný díl variability v populačních trendech ptáků.

Mnohé z těchto trendů tuzemští ornitologové dávno znali, nebo alespoň tušili. Až Reifovy práce však s nimi seznamují mezinárodní vědecké publikum, a přitom diskutují vývoj české krajiny za posledních zhruba 50 let. Sám jsem opakovaně zažil až absurdní ignoranci zejména západoevropských kolegů ohledně environmentální situace ve střední a východní Evropě. Většinou si zdejší poměry představují buď jako bukolickou selanku rumunského typu, nebo jako industriální peklo typu mostecko-litvínovského, aniž by brali v potaz variabilitu mezi jednotlivými východoevropskými zeměmi. Protože problematiku samozřejmě nelze přiblížit v krátkém konferenčním příspěvku nebo specializovaném článku, sám jsem trpěl vlastní neschopností tuto situaci západoevropským kolegům aspoň nastínit. Zdroje, které autor cituje – často obskurní a zapomenuté práce ze zemědělských a geografických časopisů z ranných 90. let – ukazují, že zde existovala skutečná mezera na „citačním trhu“, kterou soubor diskusí k Reifovým příspěvkům III. – VII. vhodně doplňuje.

Autorovi lze stěžít něco vytknout, respektive žádné výrazné chyby jsem si nevšiml, snad kromě drobné nepřesnosti v tvrzení o vzrůstajícím průměrném věku lesů, získaném ovšem

z oficiálních lesnických statistik (v Příspěvku VI, poslední strana Diskuse). Takové úvahy stojí a padají s předpokladem, že každý lesní porost lze zařadit do tzv. věkové třídy, což v pastevních, výmladkových a všelijak smíšených lesích, a dokonce ani jejich pozůstatcích (tzv. „nepravých kmenovinách“) prostě nejde. Pastevní či pařezinový les byl – a bude až do kompletního smýcení a přeměny – starý a mladý současně. Sumární statistiky produkované lesními statistiky, jako Obr. 3 v Příspěvku IV, jsou v lepším případě nepřesné. Autor ale sám zdůrazňuje, že české a moravské lesy nejen zestárly, ale i zhoustly. Ztratila se lemová a přechodná stanoviště, jejichž mizení se projevuje na dramatickém poklesu tzv. *farmland generalists* – právě v této skupině totiž nacházíme druhy, kteří by svá habitatová optima mohli nacházet v řídkých lesích a podobných lokalitách, např. starých sadech.

K diskusi v rámci obhajoby:

Faktická ztráta některých habitatů za posledních 100 let představuje asi jediný problém Reifových analýz. Některé druhy se u nás vyskytují tak vzácně, že spíše než populační trendy známe přesný počet hnízdních párů, pohybující se v jednotkách až desítkách. Pro takové druhy můžeme jen stěží znát habitatové nároky: pojmy jako „les“ či „polní krajina“ mohly pro autory píšící před padesáti lety znamenat něco jiného, než pro autory současné. Paradoxně by právě tyto supervzácné druhy měly stát v popředí zájmu ochrany přírody, jež by se – jak vyplývá z Reifových závěrů – měla soustředit na ochranu či obnovu oněch chybějících habitatů. Dovedl by kolega Reif navrhnout nějakou cestu, jak zkoumat habitatové nároky ptáků jako mandelík obecný či ůuhák menší, aniž by riskoval výtku, že středoevropské preference nelze zkoumat někde na Balkáně?

Závěrem:

Dizertační práce Jiřího Reifa splňuje veškeré myslitelné předpoklady na tento typ prací kladené. Doktorand plně prokázal svou schopnost formulovat vědecký problém a tento zodpovědět s použitím moderních badatelských metod. Přiložené publikace přinášejí originální a vědecky zajímavé výsledky. Ony i další autorovy publikace do disertační práce nezahrnuté jasně dokazují autorovu schopnost samostatně se orientovat a pohybovat v tvrdé konkurenci moderní přírodovědy.

Dizertační práci doporučuji k obhajobě zakončení udělením titulu Ph.D.

V Českých Budějovicích, 17. 10. 2008
Doc. Mgr. Martin Konvička, Ph.D.